

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

పురుషసూక్తము 16 మంత్రములతో ఋగ్వేదం 10వ మండలములో 90వ సూక్తముగా నున్నది. యజుర్వేదము 4వ కాండ చయనమను దానిలో పురుషాకారముతో ఇటుకలు పేర్చి ఈ మంత్రముల వినియోగముండును. కృష్ణ యజుర్వేద తైత్తిరీయ ఆరణ్యకములో 16 మంత్రములకు ఇంకొక 8 మంత్రములు చేర్చి నారాయణ అనువాకములుగా వ్యవహారము. శుక్ల యజుస్సు మాధ్యందిన సంహితలో 31వ అధ్యాయము 22(16+6) మంత్రములు. పోడశోపచారముల సమయమున ఈ 16 మంత్రములతో వినియోగము. ఈ సూక్తమునకు సాయణాచార్యులు ఋగ్వేద, శుక్ల, కృష్ణ యజుర్వేద సందర్భములలో వ్యాఖ్యానించినారు. భాస్కరుడు, ఉవ్వటుడు, దయానంద సరస్వతి, మహీధరుడనువారు కూడా వ్యాఖ్యానించినారు. ఆధునికులు ఎందరో తమతమ మేధస్సులతో తరచి చూచి వ్యాఖ్యానించినారు. వారందరి వ్యాఖ్యలుచూచి నాకు సమన్వయపడిన తీరులో నేను తెలిసిన తీరులో అనువదించి చూపుచున్నాను. ఇది మానసిక వ్యవహారము(బుద్ధితో మాత్రమే తెలియునది). మంత్రపుష్పములోని నారాయణ సూక్తము ఈ పురుషసూక్త సారము.

ఋ. 1.

సహస్ర'శీర్-షా పురు'షః | సహస్రాక్షః సహస్ర'పాత్ |

స భూమిం' విశ్వతో' వృత్వా | అత్య'తిష్ఠద్దశాంగులమ్ ||

పురుషః = ఈ పురుషనామక విశ్వేశ్వరుడు, ఆదిపురుషుడు, పరమాత్మ జగదీశ్వరుడు

సహస్రశీర్షా = అనంతశిరస్సుడు

సహస్రాక్షః = అనంతమైన నేత్రములు

సహస్రపాత్ = అనంతమైన పాదములు కలవాడు (విశ్వరూపుడు)

సః = ఆ పరమాత్మ

భూమిం = ఈబ్రహ్మాండరూప భూమిని

విశ్వతః = అన్ని దిశలను

వృత్వా (స్పృత్వా (శు. య.)) = ఆవరించి

దశాంగులం = ఇంకను దశదిశలను (అంగుళం అనునది ఉపలక్షణము, పరోక్షార్థ సూచకము)

అత్యతిష్ఠత్ = బ్రహ్మాండము వెలుపలనుగూడ వ్యాపించియున్నాడు (ఇది జగదీశ్వరుని స్థలాతీతత్వము)

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

ఋ. 2.

పురు'ష ఏవేదగ్-మ్ సర్వమ్" | యద్భూతం యచ్చ భవ్యమ్" |
ఉతామృతత్వ స్యేశా'నః | యదన్నే'నాతిరోహ'తి ||

యత్ భూతం = అతీత(గడిచిపోయిన) జగత్తు

యచ్చ భవ్యం = ఇంకను భావి(రాబోవు) జగత్తు

యదిదం = ఈ వర్తమాన జగత్తు (కనపడు జీవరాశులు - స్థావరజంగమ ప్రకృతి)

తత్సర్వమ్ = అవియన్నియు

పురుష ఏవ = ఆ ఆదిపురుషుడే, ఆ పరబ్రహ్మయే

ఉత = ఇంకను అతడు

అమృతస్య = అమృతత్వము, అనశ్వరమైన మోక్షమునకు

ఈశానః = అధిపతి, స్వామి

యత్ = ఆ అమృతత్వము

అన్నేన = అన్నాదులైన ఆహారముచే జీవించు వృద్ధిచెందు ఈజగత్తును

అతిరోహతి = మీరియుండునది, అతిశయించియుండునది, శ్రేష్ఠమైనది (కాలాతీతత్వము)

ఋ. 3.

ఏతావా'నస్య మహిమా | అతో జ్యాయాగ్'శ్చ పూరు'షః |
పాదో'ఽస్య విశ్వా' భూతాని' | త్రిపాద'స్యామృతం' దివి ||

ఏతావాన్ = త్రికాలములందుండి వర్తమానమైన ఈజగత్తంతయు

అస్య మహిమా = ఆపురుషుని విభూతియే (సామర్థ్య విశేషము వాస్తవ రూపము కాదు)

పురుషశ్చ = పురుషరూప పరమాత్మ

అతో = ఈమహిమ రూప జగత్తుకన్నా

జ్యాయాగ్ం = అత్యంత అధికుడు, మించినవాడు

విశ్వాభూతాని = ఈకనపడు సర్వభూతములతోడి ఈజగత్తు

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

అస్య పాదః = అతని సామర్థ్యములో చతుర్థాంశము - నాల్గవవంతు

అస్య త్రిపాదః = ఆయన మహిమలోని త్రిపాదములు - 3భాగముల స్వరూపము

అమృతం = వినాశరహితమైన

దివి = స్వప్రకాశమునందున్నవి

(ఈ కనపడు జగత్తు బ్రహ్మస్వరూపముతో పోల్చిన చాల స్వల్పమనుటకు ఈ పాదవిభజన) -

ముక్తిదాయకత్వము.

ఋ. 4.

త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః | పాదోఽస్యేహ౭౭భవౌత్పునః |

తతో విష్వజ్స్వక్రామత్ | సాశనానశనే అభి ||

పురుషః = ఆ సంసార స్పర్శలేని బ్రహ్మస్వరూపుడు

త్రిపాత్ = తనసామర్థ్యములోని మూడు అంశల (వంతుల)తో

ఉర్ధ్వం = ఈజగత్తుకు ఉర్ధ్వమున ఉన్న దివ్యలోకములో

ఉదైత్ = ఉత్ + ఎత్ = ఉత్కర్షితో నిలచియున్నాడు

అస్య పాదః = మిగిలిన చతుర్థాంశము

ఇహ = ఈజగత్తులో

పునః ఆభవత్ = సృష్టిసంహారములతో మరల మరల ఆవృతమగుచున్నది

తతః = ఆతర్వాత ఆబ్రహ్మస్వరూపుడు

విశ్వజ్ఞే = వివిధముగా దేవతీర్యగాదులుగా నగుచు

సాశన అనశనే అభి = చేతన అచేతనములుగా (సాశన = ఆహారముకోరు ప్రాణిజాతము, అనశన =

కదలనివి, గిరిద్వ్యాదులుగా), (అభి = వానిగూర్చి)

వ్యక్రామత్ = వ్యాపించెను

(సాశనములుండు దృశ్యమాన పృథివి ఆహారముండని దేవతలుండు ద్యులోకమున వ్యాపించెను).

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

ఋ. 5.

తస్మాద్ద్విరాడ'జాయత | విరాజో అధి పూరుషః |
స జాతో అత్యరిచ్యత | పశ్చాద్-భూమిమథో' పురః ||

తస్మాత్ = ఆ ఆదిపురుషుని (పరమాత్మ, పరబ్రహ్మ) నుండి

విరాట్ = బ్రహ్మాండమే రూపముగాగల ప్రజాపతి

అజాయత = కలిగెను.

(విరాట్ = వివిధవస్తుజాలము తనలో కలిగియున్నవాడు)

విరాజో అధి = ఆ బ్రహ్మాండస్వరూప విరాట్టుపై

పూరుషః = ఆదిపురుషుడు

అధి = అధిపతి

జాతో సః = ఆదిపురుషుని నుండి కలిగిన విరాట్ పురుషుడు

భూమిం = కనపడు జగత్తును

పశ్చాత్ = వెనుకవైపు

అధోపురః = ఇంకను ముందువైపు - అన్ని దిశలను

అత్యరిచ్యత = ఆవరించెను (క్రమ్మివేసెను).

సాధారణ వివరణ:

విరాజో అధి పూరుషః - ఆ విరాట్ నుండి

పూరుషః = జీవము కలిగెను

సజాతో = ఆ జనించిన జీవములో

సః = ఆ విరాట్పురుషుడు

అత్యరిచ్యత = వ్యాపించెను

పశ్చాత్ = ఆ తర్వాత

భూమిం = జీవములకాధారమైన జగత్తును

అధో = ఆ తర్వాత

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

పురుః = వాని ఉనికికై

శరీరములను సృజించెను

ఋ. 6.

యత్పురుషేణ హవిషా" | దేవా యజ్ఞమతన్వత |
వసంతో అస్యాసేదాజ్యమ్" | గ్రీష్మ ఇద్మశ్శరద్ధవిః ||

దేవాః = దేవతలు

పురుషేణ = విరాట్ పురుషరూప

హవిషా = హవిస్సుతో

యత్ = ఉత్తరస్పష్టికై

యజ్ఞం = ఏ మానస యజ్ఞము

అతన్వత = అనుష్ఠించిరో

అస్య = ఆ మానస యజ్ఞమునకు

వసంతః = వసంత ఋతువు

ఆజ్యం = యజ్ఞాన్ని రగుల్కొనజేయు నేయి

గ్రీష్మః = గ్రీష్మ ఋతువు

ఇద్మః = మంటను నిలుపునవైన కర్రపుల్లలు - సమిధలు

శరద్ = శరదృతువు

హవిః = అగ్నిలో శ్రద్ధగా దేవతలకై సమర్పించు ద్రవ్యము.

ఈ మూడు ఋతువులు కలిసి సంవత్సర స్వరూపము. ప్రజాపతి సంవత్సర స్వరూపుడు. ఈ మూడు

ఋతువులు యాగానుష్ఠానమునకు అనుకూలమైనవి

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

ఋ. 7. (ఋగ్వేదమున 15వది)

సప్తాస్యసన్-పరిధయః | త్రిః సప్త సమిధః కృతాః |

దేవా యద్యజ్ఞం తన్వానాః | అబద్ధన్-పురుషం పశుం ||

(ఈ మంత్రము కృష్ణ యజుర్వేదంలో 7వదిగా ఉన్నది. ఋగ్ , శుక్ల, యజుర్వేదములలో 15వదిగా ఉన్నది. పై ఆరవ మంత్రము యజ్ఞ ప్రారంభము సాధనములగూర్చి వివరించున్నందున ఈ మంత్రము ఆ యజ్ఞ మంత్రమునకు కొనసాగింపుగా ఇచటనేయుండుట సరియైనది.)

అస్య పరిధయః = ఈ యజ్ఞ రక్షణకు

పరిధయః = వేదిక చుట్టును వుంచబడు మోదుగ పుల్లలు

సప్త ఆసన్ = ఏడుగా ఉన్నవి ఆ సాంకల్పిక యజ్ఞములో సప్త ఛందస్సులే పరిధులు. సూర్యునకు ఏడు కిరణములు.(సాధారణముగా యజ్ఞవేదికి మూడు దిశలలో రెండు రెండు చొప్పున దర్బలు ఉంతురు. తూర్పు దిశన ఆదిత్యుడు ఏడవ పరిధిగా ఉండును)

సమిధః = హోమకాష్ఠములు, సమంత్రకముగా కుండములో వేయు పుల్లలు

త్రిస ప్తః = మూడు ఏడులు - 21గా

కృతాః = ఏర్పరచబడినవి. హోమమునకు 21 సమిధలు (ఈ సాంకల్పిక యజ్ఞములో 12 మాసములు, 5 ఋతువులు, 3 లోకములు, ఆదిత్యుడు కలిసి 21 సమిధలు)

యత్ = యదా ఎప్పుడైతే

దేవాః = దేవతలు

యజ్ఞం = సృష్టి యజ్ఞము

తన్వానాః = చేయ మొదలిడిరో

పురుషం = ఆ విరాట్ రూపుని

పశుం = పశువుగా

అబద్ధన్ = యూపమునకు కట్టివేసిరి

సృష్టి చేయుటకు దేవతలకు విరాట్ పురుషుడు ఆధారమైనందున ఆసాంకల్పిక మానస యజ్ఞములో ఆపురుషుడు పశువుగా చూపబడెను.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

ఋ. 8. (ఋగ్వేదమున 7వది)

తం యజ్ఞం బర్హిషి ప్రోక్షన్ | పురుషం జాతమగ్రతః |
తేన దేవా అయజంత | సాధ్యా ఋషయశ్చ యే ||

తం యజ్ఞం = ఆ సాంకల్పిక యజ్ఞములో

అగ్రతః జాతః = సృష్టికి పూర్వమే ఉద్భవించిన

పురుషం = ఆ విరాట్పురుషుని

యజ్ఞం = యజ్ఞ సాధనభూతుడైన వానిని (యజ్ఞ పశువుగానున్న వానిని)

బర్హిషి = దర్బలపైనుంచి

ప్రోక్షన్ = నీళ్ళచే ప్రోక్షించిరి, శుద్ధి చేసిరి

(యజ్ఞమనుదానికి నానార్థములు విష్ణువు , సాధకుడు, శ్రద్ధ - గౌరవించు ప్రార్థన)

తేన = ఆ యజ్ఞ పురుషునితో

దేవాః = దేవతలు

యే సాధ్యాః = సాధించగలిగినవారు సాధ్యులు (సృష్టి సాధన యోగులు - ప్రజాపతి మొదలగు వారు)

ఋషయశ్చ = మంత్రద్రష్టలైన వారు

అయజంత = యజించిరి

మం. 9. (ఋగ్వేదమున 8వది)

తస్మాద్ద్యజ్ఞాధ్వర్షహుతః | సంభృతం పృషదాజ్యం |
పశూగ్-స్తాగ్-శ్చక్రే వాయువ్యాన్ | ఆరణ్యాన్-గ్రామ్యాశ్చ యే ||

సర్వాత్మక పురుషుని యజించు యజ్ఞము సర్వహుతము. యజింపబడిన పురుషుడు ప్రజాపతి సర్వదేవాత్మకుడు.

తస్మాత్ యజ్ఞాత్ సర్వ హుతః = ఆ సర్వాత్మక పురుషుని యజించు మానస యజ్ఞము నుండి

పృషత్ = వేర్వేరు పశువులపాలు

ఆజ్యం = హోమద్రవ్యమైన నేయి

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

సంభృతం = పోగైనవి

పశూన్ = వివిధములైన పశువులను

వాయవ్యాన్ = అంతరిక్షములోని పక్షులను

ఆరణ్యాన్ పశూన్ = ఆరణ్యమున సంచరించు (1 . ద్వీఖుర - గోళ్ళు కలవి 2 . శ్వాపద - వేరు జంతువులను తినునవి 3 . పక్షులు - నెమళ్ళు, కోళ్లు 4 . సరీసృపాలు - పాకుడు జీవులు 5 . ఏనుగులు 6 . కోతులు 7 . జల జంతువులు)

గ్రామ్యాన్ పశూమ్న = గ్రామములలో సంచరించు (1 . గోవులు, 2 . అశ్వములు, 3. అజములు, 4 . అవి జాతి గొట్టెలు, 5 . నరజాతి, 6 . గార్డబాదులు ,7 . ఉష్టములు)

చక్రే = సర్వహుత యజ్ఞము నుండి జనించినవి.

మం.10. (ఋగ్వేదమున 9వది)

తస్మా'ద్యజ్ఞాధ్వ'ర్వహుతః' | ఋచః సామా'ని జజ్ఞిరే |

ఛందాగ్ం'సి జజ్ఞిరే తస్మా'త్ | యజుస్తస్మా'దజాయత ||

తస్మాత్ ఆ సర్వహుతః యజ్ఞాత్ = సర్వాత్మకుడైన పురుషుని యజించు ఆ యజ్ఞము నుండి

ఋచః = అగ్ని దేవాత్మక ఋక్కులు

సామాని = ఆదిత్య దేవాత్మక సామలు

జజ్ఞిరే = పుట్టినవి

తస్మాత్ = ఆ ఋక్సామల నుండి

యజుః = యజ్ఞ ప్రక్రియలో వినియోగించు గద్యాత్మకమంత్రములు

అజాయత = జనించెను, ఈ పుట్టుక ఒక వరుసక్రమములో నుండినది.

ఋక్సామములు ముందుగా వానినుండి వివిధ ఛందస్సులు ఆ మూడింటి నుండి యజ్ఞ సాధకములైన

వినియోగ సూచక వాక్యములతోడి యజుస్సులు పుట్టెను.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.11. (ఋగ్వేదమున 10వది)

తస్మాదశ్వా' అజాయంత | యే కే చో'భయాద'తః |

గావో' హ జజ్ఞిరే తస్మా'త్ | తస్మా'జ్జాతా అ'జావయః' ||

తస్మాత్ = ఆ సర్వ హుత యజ్ఞము నుంచి

అశ్వా = అశ్వములు

అజాయంత = జనించినవి

యేకే = ఇంకను అట్టి

ఉభయాదతః = రెండు దవడలు ఉన్న జంతువులు -గాడిదలు, కంచర గాడిదలు కూడా జనించినవి. (దతః = దంతః).

తస్మాత్ = ఇంకను ఆ యజ్ఞము నుండి

అజ = మేక జాతి

అవయః = గొట్టెల జాతి పశువులు

జాతా = పుట్టినవి.

మం.12. (ఋగ్వేదమున 11వది)

యత్పురు'షం వ్య'దధుః | కతిథా వ్య'కల్పయన్ |

ముఖం కిమ'స్య కౌ బాహూ | కావూరూ పాదా'పుచ్ఛ్యతే ||

ప్రజాపతి ప్రాణ రూపులైన దేవతలు

పురుషం = ఆవిరాట్పురుషుని

యత్ - యదా = ఎప్పుడు

వ్య'దధుః - వి అదధుః = విశేష రూపముతో సంకల్పించినపుడు

కతిథా = ఏ ఏ రూపములు

వ్యకల్పయన్ = కల్పించిరి.

అస్య = ఆ పురుష రూపునకు

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

కిమ్ ముఖం ఆసీత్ = ముఖ స్థానముగా ఏది యుండినది.

బాహూ = బాహువులుగా

కౌ = ఏవి చెప్పబడినవి

ఊరూ పాదా = పూరువులుగా పాదములుగా

కా = ఏవి

ఉద్యేతే = చెప్పబడినవి

మం.13. (ఋగ్వేదమున 12వది)

బ్రాహ్మణో''ఽస్య ముఖ'మాసీత్ | బాహూ రా'జన్యః' కృతః |
ఊరూ తద'స్య యద్వైశ్యః' | పద్భ్యాగ్ం శూద్రో అ'జాయతః ||

అస్య = ఆ విరాట్పురుషునకు

బ్రాహ్మణో = వేదాధ్యయనము చేయు బ్రాహ్మణుడు

ముఖం ఆసీత్ = ముఖముగా, నోరుగా ఉండెను

రాజన్యః = క్షత్రియులు, సమాజ రక్షకులు

బాహూ = బాహువులుగా

కృతః = చేయబడిరి

అస్య = ఆ విరాట్పురుషునకు

తత్ ఊరూ = ఆధారభూతములైన ఊరువులు (తొడలు)

యత్ = . అవి సమాజమునకాధారమైన కృషి వాణిజ్యములు చేయు

వైశ్యః = వైశ్యులు

పద్భ్యామ్ = శరీరమునకు పురోగతి కల్పించు పాదములనుండి సమాజమును సర్వ విధములుగా వివిధ

వృత్తులతో సేవించు

శూద్రో = శూద్రులనబడువారు

అజాయత = జనించిరి

ఇది వృత్తుల ప్రాముఖ్యమును మాత్రమే తెలిపెడి ఋక్కు. వర్ణ విభజన కాదు. వేదకాలములో కులముల

ప్రస్తావన లేదు.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.14. (ఋగ్వేదమున 13వది)

చంద్రమా మన'సో జాతః | చక్షోః సూర్యో' అజాయత |

ముఖాదింద్ర'శ్చాగ్నిశ్చ' | ప్రాణాద్వాయుర'జాయత ||

మనసా = శరీరములో మనస్సుకు వున్న స్థానమువలె విరాట్పురుషునిలో చంద్రునకు స్థానము.

మనసా చంద్రమా జాతః = మనస్సునుండి చంద్రుడు కలిగెను

చక్షోః = కనులనుండి

సూర్యః = రూప దర్శన సామర్థ్యమున్న సూర్యుడు

అజాయత = కలిగెను. (వెలుగు లేకుండా చూడలేము)

ముఖాత్ = ముఖమునుండి

ఇంద్రశ్చ = విద్యుత్ రూపమున్న

అగ్నిశ్చ = అగ్నియును , అనగా తేజస్తత్వము ఉద్భవించెను.

ప్రాణాత్ = ఆ పురుషుడి ప్రాణమునుండి

వాయుః = వాయువు (గాలి)

అజాయత = కలిగెను. అంతరిక్షములో వాయువు వలె శరీరములో ప్రాణము సంచరించును

మం.15. (ఋగ్వేదమున 14వది)

నాభ్యా' ఆసీదంతరి'క్షమ్ | శీర్ష్ణో ద్యౌః సమ'వర్తత |

పద్భ్యాం భూమిర్దిశః శ్రోత్రా''త్ | తథా' లోకాగ్-మ్ అ'కల్పయన్ ||

నాభ్యాం = విరాట్పురుషుని శరీరమధ్యభాగమైన నాభినుండి

అంతరిక్షం = అంతరిక్షం ఏర్పడెను(ద్యావాప్రథువుల మధ్యభాగము). ఇది ద్యులోక భూలోకముల

మధ్యనుండు ప్రదేశము. భూమ్యాకాశములను కలుపునది.

ఆ పురుషుని

శీర్ష్ణో = శిరస్థానమున

ద్యౌః = ఆకాశము , ద్యులోకము

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

సమవర్తత = చక్కగా అమరియున్నది.

భూమిం = భూలోకమును

పద్భ్యం = ఆ విరాట్పురుషుని పాదములనుండి

శ్రోత్రాత్ = చెవులనుండి

దిశః = సర్వదిశలు (అనగా ముందు, వెనుక, పైన, క్రిందుగానుండు దిశలు)

తథా = ఇంకను అట్లే

లోకాన్ = సర్వలోకములను

అకల్పయన్ = దేవతలు ఋషులు కల్పించిరి.

మం.16. (ఋగ్వేదంలో లేదు)

వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమ్" | ఆదిత్యవర్ణం తమసస్థు పారే |

సర్వాణి రూపాణి విచిత్ర ధీరః | నామాని కృత్వాభివదన్, యదాఽఽస్తే" ||

యత్ ధీరః = ఆ మహాత్ముడైన పరమేశ్వరుడు

సర్వాణి రూపాణి = సర్వవిధ రూపములు

విచిత్ర = నిష్పన్నము చేసి (ఏర్పరచి)

నామాని కృత్వా = పేర్లతో కూర్చి

అభివదన్ = వ్యవహరించుచు

యత్ ఆస్తే = వుండుచున్నాడో అట్టి

మహాంతం = మహిమాన్వితుడైన

ఆదిత్య వర్ణం = సూర్యునివలె వెలుగుచు

తమసస్థు పారే = అజ్ఞానమునకు ఆవల ఉండునో

ఏతం పురుషం = అట్టి ఈపురుషుని

అహం = నేను

వేద = తెలియుచున్నాను.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.17. (ఋగ్వేదంలో లేదు)

ధాతా పురస్తాద్యము'దాజహర' | శక్తః ప్రవిద్వాన్-ప్రదిశశ్చ తస్య |
తమేవం విద్వానమృత' ఇహ భవతి | నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే ||

ధాతా = ప్రజాపతి

పురస్తాత్ = పూర్వకాలమున

యం = ఎవరినిగూర్చి

ఉదా జహర = వెల్లడించెనో

శక్తః = ఇంద్రుడు

ప్రదిశశ్చ తస్య = నాలుగు దిక్కులలోని ప్రాణులు

ప్రవిద్వాన్ = చక్కగా తెలిసికొనిరో

తమే = ఆ భగవంతుని

ఏవం = ఆ విధముగా

విద్వాన్ = సాక్షాత్కరించుకొనిన వాడు

ఇహ = ఈ జన్మయందే

అమృతః = ముక్తుడు

భవతి = అగుచున్నాడు

అయనాయ = ఆ అమృతత్వము పొందుటకు

అన్యః పంథా = వేరు మార్గము

నవిద్యతే = లేదు.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.18. (ఋగ్వేదమున 16వది)

యజ్ఞేన' యజ్ఞమ'యజంత దేవాః | తాని ధర్మా'ణి ప్రథమాన్యా'సన్ |
తే హ నాకం' మహిమానః' సచంతే | యత్ర పూర్వే' సాధ్యాస్సంతి' దేవాః ||

దేవాః = విరాట్పురుషుని ప్రాణరూపులైనవారు

యజ్ఞేన = మానస సంకల్పముతో

యజ్ఞం = యజ్ఞస్వరూప ప్రజాపతిని

అయజంత = పూజించిరి.

తాని ధర్మాణి = ఆ సృష్టి ప్రతిపాదకములు, పూజావిధానములు

ప్రథమాని = ముఖ్యమైనవిగా

ఆసన్ = ఆయెను.

ఉపాసనాఫలము:

యత్ర = విరాట్ ప్రాప్తి రూపనాకమున

పూర్వే సాధ్యాః = పురాతనులైన విరాడుపాసకులు

దేవాః = దేవతలు

సంతి = నిలచియుందురో

తత్ నాకం = విరాట్ప్రాప్తి రూప స్వర్గము

తే మహిమానః = ఆ ఉపాసకులు

సచంతే = ప్రాప్తినొందుదురు.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.19. (శు 17)

అద్యః సంభూతః పృథివ్యై రసాచ్చ | విశ్వకర్మణః సమవర్తతాధి |
తస్య త్వష్టా విదధత్రూపమేతి | తత్పురుషస్య విశ్వమాజానమగ్రే ||

అద్యః = జలమునుండి

పృథివ్యై రసాత్ చ = పృథివ్యాది పంచభూతముల సారమునుండి

విశ్వకర్మణః = జగత్కర్త అయిన పరబ్రహ్మచే

సంభూతః = పిండి కృతముగా (సారము సంగ్రహించి)

అధి సమవర్తత = ఆధిక్యముచే నిష్పన్నమైనది.

తస్య = ఆపిండికరింపడిన దానిని

త్వష్టా = పరబ్రహ్మ

రూపం = ప్రజాపతిగా

విదధత్ = కల్పించుచు

ఏతి = వానియందు వ్యాపించెను.

పురుషస్య = ఆ ప్రజాపతియొక్క

తత్ = విశ్వం సర్వవ్యాప్త రూపము

అగ్రే = ముందుగానే

ఆజానం = తెలిసియుంటిని.

మం.20. (శు.య. 18)

వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమ్ | ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ |
తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి | నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ ||

అహం = నేను

మహాంతం = స్వప్రకాశం

ఆదిత్యవర్ణం = ఆదిత్యుని వలె వెలిగెడు

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

ఏతం పురుషం = ఈ మహాపురుషుని - విరాడ్భూపుని

వేద = తెలియుదును.

సః పురుషః = ఆ విరాట్ పురుషుడు

తమసః = అవిద్యకు

పరస్తాత్ = ఆవలగానుండును.

తం = ఆ పురుషుని

ఏవం విద్వాన్ = ఆదిత్యునిగా తెలిసికొనిన ఉపాసకుడు

ఇహ = ఈ భూలోకమందే

అమృతః = ముక్తినిందినవాడు

భవతి = అగును

అయనాయ = ఆశ్రయమునకు

అన్యః పంథా = వేరు త్రోవ

న విద్యతే = లేదు.

మం.21. (శు.య. 18)

ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అంతః | అజాయమానో బహుధా విజాయతే |

తస్య ధీరాః పరిజానంతి యోనిమ్ | మరీచీనాం పదమిచ్ఛంతి వేధసః ||

గర్భే = బ్రహ్మాండ గర్భ

అంతః = మధ్యలో

ప్రజాపతిః చరతి = ప్రజాపతి సంచరించును.

అజాయమానః = అతడు నిత్యుడైనవాడు, పుట్టుకలేనివాడు.

బహుధా విజాయతే = మాయతో ప్రపంచరూపమున ప్రకటమగును

తస్య యోనిం = ఆ పరమాత్మ వాస్తవరూపము

ధీరాః = మహాత్ములు, ఉపాసకులు

పరిజానంతి = చక్కగా తెలియుదురు.

వేధసః = సృష్టికర్తలు

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మరీచీనాం = ప్రముఖ మహర్షుల

పదం = వారి గౌరవము

ఇచ్చన్తి = కోరుదురు.

మం.22. (శు.య. 20)

యో దేవేభ్య ఆతపతి | యో దేవానాం" పురోహితః |

పూర్వో యో దేవేభ్యో' జాతః | నమో' రుచాయ బ్రాహ్మాయే ||

యః = ప్రజాపతి ఆదిత్యరూపుడై

దేవేభ్యః = దేవతలకొరకు

(దేవః = పృథివ్యాదులు)

ఆతపతి = ప్రకాశించును

యో = ఆ ప్రజాపతి

దేవానాం = దేవతలకు

పురోహితః = అగ్రభాగమున నిల్చును.

యో = ఆ ప్రజాపతి

దేవేభ్యో = ఆ దేవతలకు

పూర్వో జాతః = ముందుగా పుట్టినవాడు.

యో = ఆ ప్రజాపతి

రుచాయ = స్వయం ప్రకాశియైన

బ్రాహ్మాయే = పరబ్రహ్మకు

నమో ఆస్తు = నమస్కారము.

(పురోహితః = మొదటినుండియు హితార్థి)

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

మం.23.

రుచం' బ్రాహ్మం జనయ'ంతః | దేవా అగ్రే తద'బ్రువన్ |
యస్త్వైవం బ్రాహ్మణో విద్యాత్ | తస్య దేవా అసన్ వశే" ||

దేవాః = దేవతలు

అగ్రే = ముందుగా

బ్రాహ్మం = బ్రహ్మరూపుడైన ఆదిత్యుని

రుచం = చైతన్యమును

జనయంతః = ప్రకటించుచు

తత్ = దాని మహత్యము గూర్చి

అబ్రువన్ = వెల్లడించిరి .

బ్రాహ్మణః = ఆదిత్యుని

ఏవం = జననము గూర్చి

యస్టు విద్యాత్ = తెలిసినవారికెవరికైనను

దేవాః = దేవతలు

వశే అసన్ = వశ్యులగుదురు.

ఆదిత్యరూప భగవదుపాసనతో జగత్సృజ్యుడగును.

మం.24.

ప్రాశ్చ' తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యో" | అహోరాత్రే పార్శ్వే |
నక్ష'త్రాణి రూపమ్ | అశ్వినౌ వ్యాత్తమ్" |
ఇష్టం మ'నిషాణ | అముం మ'నిషాణ | సర్వం' మనిషాణ ||

ఓ పరమాత్మా

ప్రాశ్చ = లజ్జాభిమానిదేవత - పాప కృత్యములకు వెరచునది , వినయావతియౌ దేవియు

లక్ష్మీశ్చ = ఐశ్వర్య దేవతయు

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

తే పత్న్యో = నీకు సహచారిణులు.

పార్శ్వే = నీప్రక్కన వుండునవి

అహోరాత్రే = రాత్రింబవళ్ళు

నక్షత్రాణి = ఆకాశమంతయు నిండియున్న నక్షత్రములు

రూపం = నీరూపము

అశ్వినౌ = అశ్వినులవంటి జంట , ద్వావాప్పదువులు

వ్యాత్రం = తెరచియున్న నీనోరు - వికసితవదనము.

ఇష్టం = మా ఆత్మబోధను

మనిషాణ = అనుగ్రహించుము

అముం = ఆ పరలోకము ముక్తి

మనిషాణ = నాకు అనుగ్రహించుము

సర్వం = లోకమందలి సంపత్తు అంతయు

మనిషాణ = నాకు అనుగ్రహింపుము.

వివరణ: ఋగ్వేదమందలి పురుషసూక్తములో 16 ఋక్కులున్నవి. వానిలో 15వ ఋక్కు సరియైన

స్థానములో లేనందున తైత్తిరీయ ఆరణ్యకములో సంగ్రహించునపుడు సార్థకముగా ఉండుటకు 7వ ఋక్కుగా చూపబడెను. 16వ మంత్రములో చివరిపాదము ఫలశ్శతి.

ఋగ్వేదంలో పురుష విరాట్టుల ప్రాధమ్యత యజుర్వేదములు కలిపిన 8 మంత్రములలో ప్రజాపతి ఆదిత్యుల ప్రాశస్త్యము. ఆదిత్యుడే పరబ్రహ్మయని ముగింపు.

పురుష సూక్తము

వివరణ: టంగుటూరి సీతారామ ఆంజనేయ ప్రసాదరావు

తచ్చం యోరావృణీమహే | గాతుం యజ్ఞాయ' | గాతుం యజ్ఞపతయే |
దైవీ" స్వస్తిరస్తు నః | స్వస్తిర్మానుషేభ్యః | ఊర్ధ్వం జిగాతు భేషజం | శం నో'
అస్తు ద్విపదే" | శం చతుష్పదే |

తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణం 3వ కాండ 5వ ప్రపాఠకం 11వ అనువాకము. సంహిత 2వ కాండ 6వ ప్రపాఠకం 10వ అనువాకములో ఈ మంత్రమునకు భాష్యము. దీనిని శం యువాకమందురు. యజ్ఞ సమయమున అధ్వర్యుడు(నిర్వాహకుడు) శంయోరనుబ్రూహి శం యువాకమును పఠించుమని హోత (దేవతలను మంత్రములతో ఆహ్వానించువాడు) పఠించునది.

తత్ = ఆప్తశస్త్రఫలము

శంయోః = బృహస్పతి కుమారుడు శంయువు నుండి

వృణీమహే = ప్రార్థించుచున్నాము.

కోరెడి ఫలములు:

యజ్ఞాయ గాతుం = మేము చేయు యజ్ఞము దేవతలకు చేరవలెనని

ఆవృణీమహే = కోరుదుము.

యజ్ఞ పతయే గాతుం = యజమాని దేవతలను చేరుటకు

నో = మాయొక్క

దైవీ స్వస్తి = దేవతలచే విఘ్నోపశమనము

మానుషేభ్యః = మానవులనుండి కలుగు విఘ్నోపశమనము

అస్తు = కలుగుగాక.

భేషజం = సర్వ పాపములకు ఔషధమైన ఈకర్మ

ఊర్ధ్వం జిగాతు = అవిఘ్నముగా ముగియవలెను.

నో = మాయొక్క

ద్విపదే = మనుష్యులకు (పరివారముకు)

చతుష్పదే = పశుజాతికున్ను

శం = సుఖము కలుగుగాక.

----- 🙏 ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః! 🙏 -----